

NAGY MIKLÓS

Szeged francia megszállása és az antant-intervenciós tervek

A balkáni antant hadsereg létrejöttének körülményei

1914 végére az antant hadvezetésben egyre határozottabban körvonalmazódott az az elképzelés, hogy a központi hatalmak erőinek megosztása érdekében a nyugati és keleti front mellett a Dardanellák térségében egy déli frontot kell megnyitni. Az itteni tengerszorosok elfoglalásával akarták biztosítani a két front közötti állandó összeköttetést, illetve a török haderő figyelmét kívánták elvonni az Egyiptom, valamint az Oroszország elleni hadműveletekről. 1915 áprilisában a Gallipoli-félszigeten végrehajtott sikeres partraszállás után azonban a további előnyomulás elakadt, így a tengerszorosok megnyitására nem kerülhetett sor. Októberben ezután Bulgária hadba lépésével és Szerbia elleni támadásával összefüggésben elkezdődött a Gallipoli-front felszámolása és a hadsereg Szalonikibe történő átszállítása.¹ A Sarraill tábornok főparancsnoksága alatt itt megszervezett angol–francia erőkből álló hadsereget kezdték Keleti Hadseregnek (*Armée d'Orient*) nevezni. A szaloniki bázis antant csapatai nem tudták megakadályozni, hogy a nagy túlerőben lévő központi hatalmak katonai erői 1915 végére megszállják Szerbiát. A szétvert szerb hadsereg maradványait a nyugati szövetségesek hajói Korfu szigetére menekítették, majd 1916. április–május folyamán a szaloniki hídfőállításban szervezték újjá. Ez alkotta a háború végén fontos szerepet játszó balkáni antant haderőn belüli szerb hadsereg magvát.² Ez év nyarára így a Szalonikiben koncentrált angol, francia, szerb, olasz szövetséges csapatok összlétszáma elérte a 380 000 főt. 1916 augusztusában a francia Sarraill tábornokot megerősítették a macedóniai antant erők főparancsnoki tisztében, Cordonnier tábornok pedig ezen belül a Keleti Francia Hadsereg (*Armée Française d'Orient*) főparancsnoki funkcióját látta el.³ A balkáni antant hadsereg, annak ellenére, hogy 1917 júniusában Görögország hadba lépésével tovább erősödött (470 ezer főt számlált), mégsem tudott számottevő eredményt elérni ezen a fronton. Ennek személyi konzekvenciája volt Sarraill leváltása decemberben. Utódja Guillaumot tábornok lett, akit azután 1918 júniusában Franchet d'Espérey váltott fel a Szövetséges Keleti Haderők főparancsnoki tisztében azzal a feladattal, hogy a fronton áttörést érjen el.⁴

Az antant Keleti Hadseregének 1918. szeptember 15-én megindított támadása eredményeként a Balkán-front összeomlott, és Bulgária szeptember 29-én fegyverszünetet kötött az antant hatalmakkal. Franchet d'Espérey Bulgária megszállása, majd Szerbia felszabadítása után Bécs és Budapest irányába kívánta folytatni az offenzívát azzal a céllal, hogy a még

¹ Bernachot, Jean: *Les Armées Alliées en Orient après L'Armistice (Décembre 1918 – octobre 1920)*. T. 1. Paris, 1972. 2.

² Galántai József: *Az első világháború*. Budapest, 1980. 247.

³ Bernachot: *Les Armées Alliées*, 4.

⁴ Bernachot: *Les Armées Alliées*, 4.

hadban álló Németországot keletről megadásra kényszerítse. A párizsi vezérkar október 7-i instrukciója azonban másként rendelkezett.⁵ Jelentős mértékben csökkentették a Monarchia és Németország ellen felhasználható erők számát. A Keleti Hadsereg feléből új katonai egység, az úgynevezett Dunai Hadsereg elkülönítését rendelték el Berthelot tábornok parancsnoksága alatt. Ennek a feladatát abban határozták meg, hogy előkészítse Románia újbóli hadba lépését,⁶ és megalapozza az Oroszország elleni intervenciót. A déloroszországi intervenció a bolsevikellenes politikai cél mellett nagyobb francia gazdasági expanzió eszközüül is szolgált volna Közép- és Kelet-Európában. A nagyszabású elképzelésekben Közép- és Kelet-Európa déli részének francia befolyás alá helyezését tervezték, számítva katonai jelenlétükre. A térségben állomásozó szövetséges haderők zömét azonban nem francia csapatok képezték, az itteni 43–45 hadosztálynyi erőből csak 8 volt francia, s ezek sem teljes hadi létszámban.⁷

Az olaszországi fronton 1918. október 24-én megindított antant offenzíva eredményeként a Monarchia hadserege teljesen felbomlott. A Monarchia képviselőivel november 3-án Padovában aláírt fegyverszünet általános előírásait automatikusan – magyar hozzájárulás nélkül – Magyarországra is érvényesnek tekintették. Formailag érvényes fegyverszünet birtokában kezdett tehát a Károlyi-kormány tárgyalásokat Belgrádban. Károlyi Mihályt alapvetően az az indíték vezette ebben, hogy elkerülje egyes magyar területek kishatalmi megszállását, és biztosítsa a felkészülést a békekonferenciára. Ugyanakkor azt is figyelembe kellett venni, hogy az ország katonailag védtelen volt.⁸ Ilyen körülmények között, ha Magyarország továbbra is hadviselő félnek minősül, számíthatnia kell mind a szerb, mind a román hadsereg önkényes területfoglalásaira.

A november 13-án aláírt belgrádi katonai egyezmény a Beszterce, Maros, Szabadka, Baja, Pécs, Dráva mentén kialakítandó demarkációs vonalat jelölt meg. A konvenció 3. pontja lehetővé tette a stratégiai szempontból fontos területek antant megszállását. A padovai fegyverszünet szövegéből vette át az egyezmény a következő pontot: „A kiűrtett osztrák–magyar területeket ideiglenesen a helyi szervek adminisztrálják a megszálló szövetséges csapatok ellenőrzése alatt”.⁹

A francia kormányzat számára a stratégiai fontosságú pontok elfoglalása nemcsak katonai, hanem politikai szempontból is fontos volt. A Monarchia volt területeinek megszállása a Németország elleni esetleges katonai fellépéstől függetlenül is elsősorban a francia befolyás megalapozását szolgálta. Ebből a szempontból különös jelentőséggel bírt Erdély, ahol a várható román bevonulás miatt magyar–román konfliktusokra, illetve a Bánát, ahol román–szerb rivalizálásra lehetett számítani. A belgrádi tárgyalások eredményének tekinthető Franchet d'Espérey-nek az az ígérete, hogy a stratégiai pontokat egyedül francia csapatok szállják meg, és a francia hadsereg segítséget nyújt ezen területek szénellátásában. A magyar kormánynak ugyanakkor biztosították, hogy maga állítsa össze ezeknek a pontoknak a

⁵ Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Budapest, 1983. 33.

⁶ Románia 1916 augusztusában az antant szövetséghez csatlakozva lépett háborúba azzal az ígérettel, hogy hadba lépése esetén megszerezheti Erdélyt, Máramarost, a Partiumot, a Tiszántúlt a Debrecen–Szeged vonalig, illetve a Bánságot. A katonai vereségét követően 1918 májusában megkötött bukaresti béke azonban nem tette lehetővé ezen területek megszerzését. Az antant Románia szövetséges intervencióba való bevonása érdekében kívánta azt újra szövetségesévé tenni, fenntartva korábbi területi ígéreteit. Románia november 10-től újra hadviselő félle vált.

⁷ Ormos: *Padovától Trianonig*, 51.

⁸ Ormos: *Padovától Trianonig*, 63.

⁹ Ormos: *Padovától Trianonig*, 67.

listáját, figyelemmel a román és szerb, illetve északon a cseh megszállás veszélyeztette területekre.¹⁰

Szeged francia megszállása

A magyarországi francia megszállás – a budapesti bevonulás tervével együtt – a szövetségesek várható ellenállása és a rendelkezésre álló francia katonai erő elégtelensége miatt végül is meghiúsult. A stratégiai szempontból fontos területek közül csak Arad és Szeged, illetve Temesvár megszállására került sor. Szeged stratégiai jelentősége vitathatatlan volt: amellett, hogy a „maradék” ország második legnépesebb városa, egyik legnagyobb politikai, kulturális központja volt, fontos vasútvonalak, szárazföldi és víziutak találkozásánál épült ki. Az itteni közúti és vasúti híd jelentette az egyetlen összekötő kapcsot a szovjetellenes intervencióban számításba vett Románia és az antant többi országa között. 1918. december 10-én egy 20–25 főből álló francia különítmény érkezett Temesvárról Szegedre szálláscsinálónak,¹¹ december 14-én pedig állomásparancsnokságot állítottak fel a szegedi személpályaudvaron.¹² Franchet d’Espérey, a Szövetséges Keleti Haderők főparancsnoka 1918. december 20-án kelt táviratában utasította de Lobit tábornokot, a Keleti Francia Hadsereg főparancsnokát Szeged katonai megszállására.¹³ A parancs értelmében december 30-án érkezett a városba a 157. francia gyalogezred 50 tisztje és 600 katonája, s ezekhez az egységekhez a következő hetekben újabbak csatlakoztak.¹⁴ Újszeged november végétől szerb megszállás alá került. A proletárdiktatúra kikiáltásáig a város katonai megszállása mellett a franciák a belső viszonyokba nem avatkoztak be.

A proletárdiktatúra győzelmével azonban a megszállás jellege alapvetően megváltozott. A francia hadvezetés március 22-től katonai előkészületeket tett Szeged elvágására a Tanácsköztársaság fennhatósága alatti területektől, valamint a város feletti politikai hatalom átvételére. Jelentős csapatösszevonások kezdődtek a térségben azzal a céllal, hogy egy Szeged központú katonai hídfőállás kiépítésével megteremtsék a proletárhatalommal szembeni fellépés feltételeit. De Lobit tábornok, a Magyarországi Hadsereg főparancsnoka (március 1. óta a Keleti Francia Hadsereg ezt a nevet viselte) az itteni körzet parancsnokának (Charpy tábornok) alárendelve két szektorparancsnokot osztott be: de Gondrecourt tábornokot Arad, Béatrix ezredest Szeged székhellyel. Elrendelte ugyanakkor a francia katonai közigazgatás bevezetését Szegeden.¹⁵ Béatrix a Nagylaktól Szegedig terjedő nyugati, de Gondrecourt pedig a Zám és Nagylak között megjelölt keleti zóna parancsnoka lett.¹⁶ Franchet d’Espérey március 22-i parancsának megfelelően de Lobit Szeged, Arad, Temesvár, Nagykikinda térségében összevont két hadosztályt, így koncentrálva az erőket egy esetleges magyar támadás elhárításra.¹⁷ Március 27-re részben befejeződött a Szeged környéki hídfőállás kialakítása. So-

¹⁰ Ormos: *Padovától Trianonig*, 72–73.

¹¹ Kelemen Béla: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez*. Szeged, 1923. 37.

¹² Tonelli Sándor: *A franciák Szegeden*. Szeged, 1939. 7.

¹³ Bernachot, Jean: *Les Armées françaises en Orient après l’Armistice de 1918. L’Armée Française d’Orient. L’Armée de Hongrie (11 novembre 1918 – 10 septembre 1919)*. Paris, 1970. 42. – a Szövetséges Keleti Hadsereg főparancsnokának a Magyarországi Hadsereg parancsnokához december 20-án küldött 6346/3. sz. hivatalos távirata.

¹⁴ Tonelli: *A franciák Szegeden*, 7.

¹⁵ Ormos: *Padovától Trianonig*, 213.

¹⁶ Bernachot: *Les armées françaises en Orient*, 110.

¹⁷ Bernachot: *Les armées françaises en Orient*, 107.

megyi Szilveszter szegedi polgármester későbbi igazolási ügyének tárgyalásán tett vallomásaiban 40 ezer főre becsülte a városban és környékén ekkor állomásozó csapatok összlétszámát.¹⁸

De Lobit tábornok utasításainak megfelelően Béatrix ezredes március 23-tól megkezdte a politikai jellegű városgazdálkodás megszervezését, Aradhoz hasonlóan meghagyva helyükön a proletárdiktatúra hatalmi szerveit. Megérkezését követően tárgyalásokat kezdett a direktóriummal azért, hogy katonai erői csökkentésére bírja rá.¹⁹ Miután a franciák csapataik létszámának fokozott növelésével sokszoros túlerőbe kerültek a helyi forradalmi erőkkel szemben, Béatrix március 26-án ultimátummal követelte a szegedi munkásság lefegyverzését és a Tanácsköztársasággal való minden kapcsolat megszakítását. A direktórium fegyveres erőinek és hadianyagának egy részével március 26-ról 27-re virradó éjjel elhagyta a várost, és Kiskunfélegyháza tette át székhelyét.

Március 27-én a franciák Szeged városát – a Vix-jegyzékben foglaltaknak megfelelően – az úgynevezett semleges zónához tartozó területnek nyilvánították. Ezzel a Budapest–Szeged közötti személy-, posta- és telefonösszeköttetés részbeni megszakításával elvágták a várost a Tanácsköztársaság területeitől. E tervezett zóna egyik déli végpontját képezte Arad mellett Szeged. A folyósó jellegű téglalapot képező területet keleten a Szatmárnémeti–Nagyvárad–Arad, nyugaton pedig a Vásárosnamény–Debrecen–Szeged vonaltól néhány kilométerre nyugatra haladó vonal, északon pedig a Tisza határolta. Az így kialakított zónában kisebb francia egységek bevonultatása mellett megmaradt a magyar közigazgatás és karhatalom.²⁰ (A zóna alapvetően azt a célt szolgálta, hogy a román hadsereg hátát biztosítsa a szovjetellenes intervencióhoz.)

A francia kormány március 24-én készült intervenciók terve abból a feltételezésből indult ki, hogy az oroszországi bolsevizmusnak a magyar tanácsköztársasági rendszerrel való – közelinek gondolt – szövetsége mind Lengyelországra, mind Romániára nézve komoly veszélyt jelentene. A terv eredetileg három bolsevikellenes frontot vett számításba: az egyik Dél-Oroszországban, Odessza központtal, a másik a Dnyeszternél, Besszarábiában, a harmadik pedig Magyarország területén húzódott. A Budapest ellen tervezett katonai akció két francia hadosztállyal, egy lovasbrigáddal, három szerb gyalogos és egy lovas hadosztállyal, illetve négy gyalogos román hadosztállyal számolt.²¹ Ehhez azonban szükség volt a szerveződében lévő román hadsereg felszerelésére, illetve a jugoszláv kormány hozzájárulására.

Időközben Szegeden március 27-én Béatrix ezredes visszahelyezte hivatalába a Károlyi-kormány idején kinevezett koalíciós polgári vezetőtestületet, Dettre János kormánybiztosfőispánt, Somogyi Szilveszter polgármestert, valamint Tabódy Zsolt kerületi katonai parancsnokot. Ez a testület – jöllehet összetételében a polgári demokratikus viszonyokat tükrözte – határozott politikai irányvonalat a franciák jelenléte és az ellenforradalmi erők későbbi tevékenysége miatt nem tudott kialakítani. A francia városgazdálkodás megszervezésével a katonai jellegű hídfőparancsnokság mellett politikai irányító szervet hoztak létre. Mindkettő Charpy tábornoknak, a 76. hadosztály parancsnokának – mint területi

¹⁸ Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár (a továbbiakban: MNL CsML) XIV.10. Tonelli iratok – Somogyi Szilveszter igazolási ügyének tárgyalása.

¹⁹ Gaál Endre (szerk.): *Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. A Csongrád megyei munkásmozgalom 1917 – 1919. augusztus 1. Szeged, 1969.* 28.

²⁰ Ormos: *Padovától Trianonig*, 173.

²¹ Ormos Mária: *A Tanácsköztársaság és az antant-intervenció. Tudományos ülésszak a Magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulójára. Budapest, 1979. március 6–7. Separatum.* Budapest, 1979, 120–121.

parancsnoknak – az alárendeltségébe tartozott. Charpy felettese a Magyarországi Hadsereg Belgrádban, majd Nagyikindán állomásozó parancsnoka, de Lobit tábornok volt. A Magyarországi Hadsereg pedig a Franchet d'Espérey irányítása alatt álló Szövetséges Keleti Hadsereg kötelékébe tartozott.²²

1919. március végére befejeződtek a 76. gyaloghadosztály és a 17. gyarmati gyaloghadosztály csapatösszevonásai Szeged–Arad–Temesvár térségében. A Magyarországi Hadsereg főparancsnoka megfelelőnek értékelte az így kialakított katonai helyzetet egy francia–szerb erőkkal végrehajtandó, Budapest elleni intervenció megszervezéséhez.²³ A főváros elleni támadás tervének kialakításához a szovjetellenes intervencióban bekövetkezett változások is lehetőséget adtak. Március 29-én ugyanis döntés született Párizsban Odessza kiűritéséről, amely április 3. és 6. között megtörtént, és a mintegy 30 ezer főnyi intervenció hadsereget Bessarábiába (a mai Moldávia területére), a Dnyeszter-fontra szállították. Ilyen módon fedezve a román hadsereget, a francia vezérkar megteremtette a Magyarország elleni támadás lényeges feltételét. A koncentrált támadáshoz szükséges erők azonban nem álltak rendelkezésre, mivel a belgrádi vezető körök egyelőre vonakodtak az akcióban való részvételtől, ugyanis az antant nem engedélyezte számukra azt, hogy a szerb hadsereget horvát, szlovén és más egységekkel kiegészítve jugoszláv hadsereggé alakítsák át. Franchet d'Espérey-nek április 5-i tárgyalásai során mégis sikerült ígéretet kapnia a szerb vezetőktől, hogy korlátozott erőkkel hajlandók részt venni a tervezett akcióban.²⁴ De Lobit a tervezett támadás elengedhetetlen feltételének tartotta a Tanácsköztársaság és a megszállt területek közötti mindennemű összeköttetés megszüntetését. Az erre vonatkozó parancsot április 8-án juttatta el a hadműveletekben érdekelt hadosztályok parancsnokaihoz.²⁵ Clemenceau végül is megtiltotta Franchet d'Espérey-nek a támadást. Az intervencióra való felhívás helyett elegendőnek tartotta, hogy nem tiltja el őket attól, számítva arra, hogy majd maguk szereznek érvényt területi követeléseiknek, s ilyen módon Franciaország nem kényszerül újabb kötelezettségek vállalására. Franchet d'Espérey valószínűleg április 9-én leállította a koncentrált támadást, a román nagyvezérkar pedig április 11-én határozott a Magyarország elleni offenzíváról, amely április 15-ről 16-ra virradó éjszaka indult meg.²⁶ A román egységek a Vix-jegyzékben előírt demarkációs vonal átlépését követően a Tiszáig folytatták előnyomulásukat.

A Temesvár–Arad–Szeged körzetében megvalósult, már ismertetett katonai átcsoportosítások csak azt a célt szolgálták, hogy biztosítsák a román támadás zavartalanságát, és megakadályozzák a román hadsereg behatolását a Bánát Jugoszláviának szánt területeire. A román foglalások elhárítására de Lobit erősítéseket vezényelt Szegedre. Az eredeti elképzelések szerint tehát Szegedet és környékét mint a Budapest elleni intervenció kiinduló bázisát vették számításba a franciák. Még ha az egy össz-szövetségi akció keretében egyelőre nem is valósulhatott meg, további támadási terveik kiindulópontjául csak ez a terület szolgálhatott. A franciák nyílt politikai hatalomátvétele április 14-én mindemellett elsősorban a már ismertetett intervenció tervekkel volt összefüggésben, hasonlóan az Aradon korábban hozott

²² Tonelli: *A franciák Szegeden*, 9.

²³ Bernachot: *Les armées françaises en Orient*, 126. A Magyarországi Hadsereg főparancsnokának a Szövetséges Keleti Hadsereg főparancsnokához 1919. március 30. -án 773/3. sz. alatt küldött jelentése (A.F.O.C. 26 N-890)-

²⁴ Ormos: *Padovától Trianonig*, 233.

²⁵ Bernachot: *Les armées françaises en Orient*, 129. – A Magyarországi Hadsereg főparancsnokának 741/3. sz. alatt küldött átírat a 17. és a 76. hadosztályok parancsnokainak, 1919. ápr. 8. AFO C N-890.

²⁶ Ormos: *Padovától Trianonig*, 235–236.

intézkedésekhez. A városkormányzó április 15-től hatályon kívül helyezte a szovjetkormány összes rendelkezését, teljes határárat léptetett életbe a város körül, megszakítva minden közlekedést, kereskedést, telefon- és távíróforgalmat a Tanácsköztársaság területeivel.

Charpy tábornok átiratban közölte a politikai hatalomátvételének tényét a város vezetőivel: „De Lobit tábornok, a Magyarországi Hadsereg parancsnoka megbízott, hogy közöljem Önökkel az ő részéről a következőket: Béatrix ezredes, a város kormányzója az általános utasítások értelmében befolyást gyakorol az Önök politikájára és közigazgatására. [...] Ilyen körülmények között Önöknek nincsen szabadságukban oly módon eljárni, hogy csorbítatlanul követik Budapest intencióit. Alá vannak vetve a francia katonai hatóság ellenőrzésének, amely az antantot képviseli.”²⁷

A magyar ellenforradalmi erők felhasználása az intervenciók tervekben

A magyar ellenforradalmi csoportok felhasználásának kérdése a franciák terveiben szoros kapcsolatban állt az április közepén megkezdett sikeres román előnyomulás következtében megváltozott francia elképzelésekkel. A román kormány, amint csapatai elérték a Tisza vonalát, a francia vezérkar hozzájárulását kérte Budapest megszállásához. Saint-Aulaire bukaresti francia nagykövet azzal a kiegészítéssel közvetítette április 30-i táviratában a román kérelmet, hogy a magyar főváros elleni akcióhoz a cseh és a szerb hadseregnek is csatlakoznia kell. Az így számításba vett haderők mellett a francia részvétel csak szimbolikus lenne.²⁸ Franchet d'Espérey erről értesülve május 2-án parancsot adott de Lobit-nak a francia csapatok készségségbe helyezésére.²⁹ A csak jelképesnek számító francia erők részvételére alapozott intervenciók elképzelésekben azonban lényeges változások történtek, mivel még május 5-én döntés született a Budapest elleni akció felfüggesztéséről. A francia katonai vezetés már egyáltalán nem tartotta szükségesnek francia erők részvételét a Tanácsköztársaság megdöntésében. Erre a célra elegendőnek látták a kisszövetségesek koncentrált akcióját. Budapest megszállása is lekerült a napirendről abból a megfontolásból, hogy a koncentrált támadás révén is elérhetik a proletárhatalom bukását.

A békekonferencián a francia képviselők ugyanakkor igyekeztek elhatárolni magukat a román és csehszlovák katonai akcióktól, elhárítva ezzel saját felelősségüket a nekik nyújtott támogatásért. Ezzel magyarázható, hogy a párizsi vezetés a Tisza vonalának elérése után nem támogatta a Budapest elleni támadásra irányuló román igényeket.

Ebben a helyzetben kezdtek számolni a francia elképzelésekben az ellenforradalmi csoportok felhasználásával. Lényeges szempont volt, hogy ilyen módon az intervenciót magyar ügynek lehetett feltüntetni. Komoly dilemmát jelentett ugyanakkor a szélsőségesen nacionalista politikusokkal való kapcsolatfelvétel.³⁰ Ennek ellenére a többi antanthatalom képviselőihez hasonlóan minden ellenforradalmi csoporttal összeköttetést teremtettek.

Clemenceau április 14-i rendelkezése alapozta meg komolyabb ellenforradalmi szervezkedés megindulását a franciák által megszállt területeken.³¹ A miniszterelnök (egyben hadügyminiszter) engedélyt adott ebben fegyvertelen magyar csapatok francia vonalakon történő áthaladására; ugyanakkor mindenféle katonai szervezet kialakítását megtiltotta ezekből, azzal indokolva ezt, hogy tegnapi ellenségeiket nem tekinthetik szövetségesüknek. A

²⁷ *Szegedi Napló*, 1919. április 20.

²⁸ Ormos: *Padovától Trianonig*, 242.

²⁹ Ormos: *Padovától Trianonig*, 242.

³⁰ Ormos: *Padovától Trianonig*, 244–245.

³¹ Ormos: *Padovától Trianonig*, 246.

rendelkezés az említett korlátozás ellenére is lehetőséget teremtett az ellenforradalmi hadsereg szervezésére.

A bécsi Antibolsevista Comité (ABC) képviselőinek a szegedi ellenforradalmárokkal történt kapcsolatfelvétele eredményeként április közepétől egyre nagyobb számban gyülekeztek az ország különböző részeiből érkezett menekültek a városban. A szegedi ellenforradalmi szervezkedés szálait Kelemen Béla fogta össze. Gömbös Gyula Belgrádban, majd Új-Szegeden, Charpy tábornokkal folytatott tárgyalásai eredményeként április 25-én jött létre az Antibolsevista Comité 12 tagú végrehajtó bizottsága Kelemen elnökletével. Gömbös a legfontosabb teendőnek a politikai vezetés átvételét tartotta a városban, majd pedig a fegyveres erők megszervezését.³²

De Lobit a következőképpen írta elő Charpy számára a végrehajtó bizottsággal szemben tanúsítandó magatartását: „...maradjon »semleges«, de adja a komité tudtára, hogy amennyiben gyorsan létre tud hozni egy olyan direktóriumot, amely összetételében és programjában kielégíti a »lakosság többségének elvárásait«, úgy hajlandó lesz együttműködni a testülettel.”³³ Az említett utasítás alapvető jelentőségűnek tekinthető a szegedi ellenforradalmi bázis (és később a kormány) létrejöttének előkészítésében. Ugyanakkor a de Lobit által az instrukcióhoz fűzött megjegyzésből kitűnik az ellenforradalmi társasággal szembeni határozott ellenszenv. A szegedivel egyidőben hozta létre egyébként Varjassy Lajos Aradon a harmadik ellenforradalmi központot.

A bécsi csoport arra törekedett, hogy a három ellenforradalmi központot közös nevezőre hozza, azt a szegedit téve vonzásközponttá, amelynek létrehozásában ők is részt vettek. Ezt az elgondolást támasztotta alá Arad várható román megszállása is. Az ellenforradalmi politikusok végül is kompromisszumos megoldásként megállapodtak egy Arad–Szeged–Bécs összetételű kormány megalakításában Szeged székhellyel. A kapcsolatok felvételében de Lobit közvetítőként nyújtott segítséget.³⁴ A szegedi városkormányzó ezek után beleegyezését adta Károlyi Gyulának Szegedre településéhez. A Mezőhegyesen feltartóztatott kormány továbbbengedéséhez Charpy személyes közbenjárására volt szükség a román hadvezetésnél. A franciák ezzel nemcsak a magyar katonai egységek megszállt területen történő áthaladását engedélyezték, hanem a politikai szervezkedést is.

Az ellenforradalmi kormány létrejöttéhez adott félhivatalos francia hozzájárulással az addigi francia magatartás jelentősen megváltozott. Az új helyzetből adódó fő feladatot de Lobit a következőképpen határozta meg Charpynak küldött május 27-i utasításában: „...fontos, hogy a kormánynak különösképpen abban adjanak támogatást, hogy Szegeden felszámolja a bolsevizmus-gyanús elemeket, és a városból eltüntesse a kommunista intézmények minden nyomát”.³⁵ De Lobit engedélyével május 28-án három olyan magyar katonákat szállító vonat érkezett Szegedre, akiket nem kezeltek hadifogolyként, megalapozva ezzel az ellenforradalmi hadsereg létrejöttét.³⁶

Az ellenforradalmi kormány június 2-i megalakulását kísérő érdektelenséget tapasztalva Charpy kénytelen volt megállapítani, hogy a kormányt a lakosság igen kevésre becsüli, mert az túlságosan reakciós férfiakból áll. A monarchista, nacionalista tagokból álló Károlyi-kormánnyal szembeni óvatosságra intette a helyi francia vezetőket Allizé, a bécsi francia misszió vezetője. Olyan kormányra van szükség – írta Szegedre küldött levelében –, amely aláírja a

---

³² Kelemen: *Adatok*, 72.

³³ Ormos: *Padovától Trianonig*, 248.

³⁴ Ormos: *Padovától Trianonig*, 311.

³⁵ Ormos: *Padovától Trianonig*, 312.

³⁶ Ormos: *Padovától Trianonig*, 312.

békét, és hajlandó írásos kötelezettséget is vállalni arra, hogy demokratizálódni fog.³⁷ Charpy felkérésére Károlyi június 7-én de Lobit-nak írott levelében eleget tett az említett írásbeli kötelezettséggel kapcsolatos francia elvárásoknak. A kormány összetételének ismeretébenél megjegyezte, hogy abban minden magyar párt képviselést kapott, és két tárcát a szociáldemokratáknak tartanak fenn. Károlyi garanciát vállalt a békekonferencia határozatainak elfogadására is. Mindezek alapján Charpy alkalmasnak minősítette a kormányt arra, hogy az antant tárgyalásokat kezdjen vele.³⁸ A nyilatkozatot követően azonban nem történt francia állásfoglalás a kormány elismerésének kérdésében.

De Lobit június 11-i Charpynak küldött utasítása már azt a megváltozott politikai, katonai helyzetet tükrözte, ami a Vörös Hadsereg északi hadjáratának sikereivel és a Clemenceau-egyezményekkel függött össze. Májusi utasítását de Lobit annyiban módosította, hogy a szegedi kormánnyal szembeni jóindulatú semlegességi politikában óvatosságra intette őt. Figyelmeztette arra, hogy semmiben ne kötelezze el a francia kormányt Károlyiékkel szemben, mivel az antant szándékai velük kapcsolatban még nem ismeretesek.³⁹ Károlyi előtt is egyre nyilvánvalóbbá vált a franciák politikájában bekövetkezett változás, és de Lobit határozott állásfoglalását kérte kormányának támogatását illetően. Késznek mutatkozott arra, hogy annak összetételében a franciák által kívánt bármilyen változtatást megtegyen, illetőleg a kormányt feloszlassa.⁴⁰

A francia kormány a Budapesttel való kapcsolatfelvétel ellenére továbbra is szervezte az intervenciót. Az ebben számításba vett szegedi ellenforradalmárokat, ha nyíltan nem is vállalta, de készenlétüket mindenképpen biztosította. Június elejétől lehetővé tették az ellenforradalmi katonai alakulatok szervezését. Franchet d'Espérey június 12-én adott parancsot de Lobit-nak a Budapest elleni akcióra történő felkészülésre. A terv lényege az volt, hogy az intervenció csapatok a Tiszán átkelve Kecskemét irányába induljanak a főváros felé. Ennek előkészítését szolgálták de Lobit intézkedései a szegedi hídfőállás kiszélesítésére, elrendelve a Magyarországi Hadsereg valamennyi egységének összpontosítását Szeged körzetében anélkül, hogy a demarkációs vonalukat átlépnék. Június 8-án Belgrádból Nagyikindára telepítették a Magyarországi Hadsereg főparancsnokságát. Szegedre vonták a 210. francia gyalogezredet, és a szerb parancsnoksággal történt megegyezés értelmében kiszélesítették nyugati irányba a szegedi hídfőállást.

Az említett intervenció előkészületekre zavaróan hatott a szegedi munkásság júniusi sztrájkmozgalma. A sztrájk megelőzésére Béatrix városkormányzó az apró engedmények politikájával próbálkozott, az általános politikai sztrájk kimondását azonban így sem sikerült megakadályozni. Béatrix-nek ezután távoznia kellett hivatalából; helyét az a keménykezű de Gondrecourt tábornok foglalta el, aki aradi városkormányzóként nagyban elősegítette az ottani ellenforradalmi kormány megalakulását. Elődje politikájával ellentétben nyíltan támogatta a szegedi kormányt, és kíméletlenül fellépett a sztrájk letörése érdekében. Távozása nagy valószínűséggel összefügg az ellenforradalmi erők leplezetlen támogatásával, amelynek igazolására „egy-egy kijelentéseiben túlmént a főparancsnokság által megengedhetőnek tartott határokon”.⁴¹

³⁷ Ormos: *Padovától Trianonig*, 313.

³⁸ Ormos: *Padovától Trianonig*, 314.

³⁹ Ormos: *Padovától Trianonig*, 314.

⁴⁰ Ormos: *Padovától Trianonig*, 314.

⁴¹ Tonelli: *A franciák Szegeden*, 13., idézi: Liptai János: *Francia katonai megszállás Szegeden (1918 december – 1920 március)*. Szakdolgozat. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2014. 28.

A szegedi kormány június második felében, illetve július elején igyekezett mindent megtenni az antant általi elismerés érdekében. A kívánt demokratizálás bizonyítására Károlyi megpróbálta a szociáldemokrata Garami Ernőt meghívni a kormányba, de nem járt eredménnyel. Végül is P. Ábrahám Dezső és Balla Aladár „októbrista” politikusok bevonásával látszólag eleget tett a francia elvárásoknak, s arra számított, hogy így a megszállók hozzájárulnak majd egy önálló magyar katonai akcióhoz. A francia hadvezetés azonban kevesellte a magyar katonai erők létszámát, kifogásolta felszereltségüket, s így joggal tarthatott attól, hogy bevetésük kudarccal végződne. Világosan látva egy a francia vonalakról induló akció balsikerének rájuk nézve kellemetlen következményeit, június 23-án megtiltották az önálló magyar katonai kezdeményezést.⁴²

Franchet d'Espérey június 25-én Szegedre érkezett, és Károlyival folytatott megbeszélésén megerősítette az ellenforradalmi hadseregnek nyújtandó további francia segítséget, ígéretet téve a toborzás engedélyezésére és fegyverek átadására. A franciák egyelőre csak 1300 ember felfegyverzését engedélyezték, és 3000 darab fegyver átadására került sor az ellenforradalmi csoportok részére.⁴³

Július elejére világossá vált, hogy a Károlyi-kormányt a franciák módosított összetételben sem támogatják. A kormány demokratizálása érdekében továbbra is a nyíltan „habzburgista” elemek eltávolítását kívánták. Károlyi július 4-én Nagykikindán bejelentette De Lobitnak a kormány lemondását.⁴⁴ A Charpyval folytatott tárgyalások eredményeként július 12-én alakult meg az új ellenforradalmi kormány P. Ábrahám Dezső vezetésével. Ebből a megszállók igényeinek megfelelően kimaradt Károlyi, Horthy és Gömbös, helyükre pedig „októbrista” politikusok kerültek. Horthy hadsereg főparancsnoki kinevezésével azonban a Gömbös–Horthy csoport lett a meghatározó erő az új kormány mellett. A franciák ezzel hozzájárultak ahhoz, hogy Horthy szabadon irányíthassa a nemzeti hadsereg szervezését.

Az Ábrahám-kormánynak sem sikerült az antant-elismerést megszereznie, mivel a francia vezető körök akkor már a bécsi ABC politikáját tekintették irányadónak. Az ellenforradalmi katonai szervezkedést azonban az eddiginél hatékonyabban támogatták. Charpy július 22-i jelentésében körülbelül 5000 főre becsülte az ellenforradalmi hadsereg létszámát, amely 1334 tényleges és 750 tartalékos tisztet számlált.⁴⁵

A Vörös Hadsereg tiszai hadjáratáról érkezett kémjelentések ismeretében a franciák valószínűnek tartották, hogy Szeged ellen is támadás készül. Azt feltételezték, hogy az ellenforradalmi kormány székhelyének elfoglalása morális szempontból is fontos lenne a Vörös Hadsereg számára.⁴⁶ A Magyarországi Hadsereg főparancsnoka ezért intézkedéseket tett a város védelmére, amelyek végül is szükségtelennek bizonyultak. A tiszai offenzíva elakadása után született meg a békekonferencia július 26-i nyilatkozata, ami lényegében nyílt felhívást jelentett a Tanácsköztársaság fegyveres megdöntésére. A szegedi kormány ezután július 29-én újabb kísérletet tett arra, hogy a békekonferencia hozzájárulását megnyerje az önálló magyar katonai akcióhoz. Az illetékes hatóságok utasítását kérte annak érdekében, hogy a Szegeden és Baján őrzött hadianyagokat adják át a részükre, és biztosítsák cselekvési szabadságukat Baja–Bátaszék térségében. A belgrádi francia parancsnokság július 31-én külön kérte is a jugoszlávokat, hogy egy magyar ellenforradalmi hadosztályt engedjenek be Bajára.⁴⁷ A

⁴² Ormos: *Padovától Trianonig*, 315.

⁴³ Kelemen: *Adatok*, 306–307.

⁴⁴ Kelemen: *Adatok*, 332.

⁴⁵ Ormos: *Padovától Trianonig*, 316.

⁴⁶ Bernachot: *Les armées françaises en Orient*, 206.

⁴⁷ Ormos: *Padovától Trianonig*, 327.

Tanácsköztársaság bukása után a kormány mindenképpen távozni akart Szegedről a Dunántúlra, ahol teljes akciószabadságát biztosítottak látni. A franciák engedélyével végül is augusztus 5-én éjjel indulhatott el Szegedről az első két század a Dunántúlra.⁴⁸ A nemzeti hadsereg mozgásszabadságát korlátozó intézkedések feloldására augusztus 7-én, a Peidl-kormány lemondása után került sor.⁴⁹ A nemzeti hadsereg megindulhatott a Duna-Tisza közén, de csak azon területekre engedélyezték bevonulását, ahol még nem tartózkodtak román csapatok. Az ellenforradalmi hadseregnek a továbbiakban lényegében rendőri feladatokat szánt a francia vezetés. Az Ábrahám-kormány augusztus 12-én szüntette be működését a városban.

A francia politika a Tanácsköztársaság bukása után

A Tanácsköztársaság bukása után a román–magyar régió viszonylagos stabilizálódásával megkezdődhetett a Magyarországi Hadsereg egységeinek a térségből való kivonása.⁵⁰ A hadsereg felosztatására Clemenceau július 28-án adott utasítást.⁵¹ A Marostól északra kialakult katonai és politikai helyzet azonban nem tette lehetővé a franciák azonnali kivonulását. Továbbra is szükségesnek tartották Szeged megszállását, mivel attól tartottak, hogy a szerbek és románok között összeütközések történnek a város további birtoklásának kérdésében. Ilyen módon egyensúlyozó szerepet játszhattak a Bánátra vonatkozó román és a szerb területi követelések miatt mutatkozó súrlódások elkerülése érdekében.

A városkormányzói tisztséget augusztus 12-től de Tournadre tábornok töltötte be.⁵² Az új városkormányzó az említett csapatkivonások miatt összesen csak öt zászlóaljnyi katonai erővel rendelkezett Szegeden és közvetlen környékén. Ezek a csapatok biztosították a városba vezető főbb útvonalak őrzését, meggátolva a csempésztevékenységet, főként az élelmiszerek kivitelét Szegedről.⁵³ A szegedi városkormányzó többször is figyelmeztette elöljáróit a románok szegedi bevonulásának veszélyére. Augusztus 24-én de Lobitz azt javasolta a város francia kiűritését tervező Franchet d'Espérey-nek, hogy egy egységet mégis hagyjanak a városban. Graziani, a budapesti tábornoki bizottság francia képviselője határozottan támogatta ezt az álláspontot, figyelembe véve az ottani francia kolónia Szegedről való élelmezésének lényeges szempontját.⁵⁴ Graziani tábornok szeptember 6-án fel is kereste Szegeden Franchet d'Espérey-t, aki éppen a városban folytatott tárgyalásokat a Magyarországi Hadsereg felosztásának módozatairól. Lényegében ekkor született döntés arról, hogy a város román megszállásának elhárítására egy kisebb francia egység maradjon a városban. Franchet d'Espérey szeptember 7-én tett erről jelentést Párizsnak.⁵⁵

A Magyarországi Hadsereg feloszlásával szeptember közepén annak vezérkara is eltávozott Nagyikindáról. Ettől kezdve Charpy tábornok irányította a hadsereg készleteinek felszámolását. Október elején – Charpy Trákiába történt átvétele után – hozták létre az úgynevezett Szegedi Területi Hadosztályt (*Division Territoriale de Szegedin*) de Tournadre parancsnoksága alatt. Ennek kötelékébe tartozott a Magyarországon állomásozó francia

⁴⁸ Kelemen: *Adatok*, 440.

⁴⁹ Ormos *Pádovától Trianonig*, 339.

⁵⁰ Bernachot: *Les armées françaises en Orient*, 221. A szövetséges keleti haderők főparancsnokának 9107/1. sz. parancsa (dátum nélkül) AFO C-20-N 549.

⁵¹ Ormos: *Pádovától Trianonig*, 418. 157. sz. jegyzet.

⁵² Tonelli: *A franciák Szegeden*, 9.

⁵³ Bernachot: *Les armées françaises en Orient*, 225.

⁵⁴ Ormos: *Pádovától Trianonig*, 428. 77. sz. jegyzet.

⁵⁵ Ormos: *Pádovától Trianonig*, 353.

csapatokon kívül a Bánátban, valamint a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak a Dunától és a Szávától északra lévő területein tartózkodó néhány egység.⁵⁶

A politikai hatalom átadása a magyar szerveknek

Huszár Károly kormányának 1919. november végi antant-elismerése és a békekonferenciára történő meghívása után a még itt állomásozó francia erőket is fokozatosan kivonták Magyarország területéről. A román hadsereg visszavonulása a Tisza bal partjára biztosítékot jelentett a francia hadvezetés számára a további román–szerb–magyar ellentétek megszűnésére. Mindezek eredményeként lehetővé vált a Szegedi Területi Hadosztály felszámolása a városban és környékén állomásozó francia katonaság elszállításával. A Szegedi Területi Hadosztály hivatalosan 1920. február 1-jén szűnt meg.⁵⁷ A városhatalnok fokozatosan adta át a hatalmat a városi hatóságoknak. Január 26-án Szegeden is lezajlottak a nemzetgyűlési választások. 1920. február 9-én rendelet tudatta a hadijog alapján hozott és a magyar törvényekkel ellenkező jogszabályok hatályon kívül helyezését.⁵⁸ De Tournadre tábornok február 23-án a városi vezetőknél tett látogatása alkalmával közölte a hatalom március 1-jével történő átadását.⁵⁹

---

⁵⁶ Bernachot: *Les armées françaises en Orient*, 227. A Szövetséges keleti haderők főparancsnokának havi jelentése C.20. N-22. (pontos dátum nélkül)

⁵⁷ Bernachot: *Les armées françaises en Orient*, 231.

⁵⁸ Tonelli: *A franciák Szegeden*, 28.

⁵⁹ CsML XIV. 10. (1920. febr. 29.) Tonelli iratok: De Tournadre utolsó napiparancsa Szegeden.